

Семантична структура художнього тексту*Роботу виконано на кафедрі германської
та фіно-угорської філології КНЛУ*

У статті описано семантичний простір художнього тексту. Обґрунтовано методику аналізу денотативного, концептуального та емотивного просторів як основних складників семантичного простору. Використовуючи практичний аспект дослідження, автор моделює картину семантичного простору новели О. Генрі «A service of love».

Ключові слова: семантичний простір, концептуальний простір, емотивний простір, художній текст, комунікативний блок.

Давидюк Ю. Б. Семантическое пространство художественного текста. В статье описывается семантическое пространство художественного текста, а также методика анализа денотативного, концептуального и эмотивного пространств, как основных составляющих частей семантического пространства. Используя практический аспект исследования, автор моделирует картину семантического пространства новеллы О. Генри «A service of love».

Ключевые слова: семантическое пространство, концептуальное пространство, эмотивное пространство, художественный текст, коммуникативный блок.

Davydyuk Yu. B. Semantic Space of Literary Text. The article represents the description of a literary text semantic space and the methods of analyses of denotative, conceptual and emotive spaces as basic constituent parts of semantic space. Using practical aspect of research, the author makes a semantic model of O. Henry's novel «A service of love».

Key words: semantic space, conceptual space, emotive space, literary text, communicative block.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми.

Розвиток теорії тексту фактично призвів до «зрівнювання у правах» мови та тексту як двох важливих об'єктів лінгвістичних досліджень. Найважливіші напрями дослідження мови поширюються в області вивчення тексту. Сьогодні активно вивчається текст на стику напрямів, розділів лінгвістики, у комплексних та міждисциплінарних дослідженнях. Текст вивчається як знак (складний знак чи знакова послідовність) – в аспектах його побудови: структурної, змістової, функціональної (комунікативної та прагматичної); парадигматики та синтагматики; як система, тип і феномен (О. І. Москальська, 1983; З. Я. Тураева, 1986; А. Г. Баранов, 1993; В. А. Бухбіндер, 1983; В. В. Одинцов, 1980 та ін.); як компонент культури та міжкультурної комунікації (Ю. А. Сорокін 1989; Ю. М. Лотман 1998); як предмет теорії інтерпретації (В. А. Кухаренко 1988, А. И. Домашнев 1989) [цит.: Теорія тексту 2010]. **Мета та завдання** нашої статті – проаналізувати саме семантичну будову тексту, зокрема, використати практичний аспект дослідження і показати різні підходи до семантичного аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Під впливом антропологічної та когнітивної лінгвістики семантична структура художнього тексту суттєво змінилася, ускладнилася та збагатилася. На перший план постала проблема сегментації змісту тексту та визначення ієрархії його семантичних компонентів [1, 50]. Активно почали використовувати термін «семантичний простір тексту», що значною мірою пересікається з іншими текстовими явищами, у зв'язку з широким розумінням багатьма вченими поняття «текстовий простір».

У категорії простору текст розглядають як сукупність лінійно розташованих знаків і як сукупність смислів. Зокрема, існує думка, що текстовий простір поділяється на актуальний та віртуальний семантичний простір, де віртуальний простір реалізується механізмом замислу, а актуальний семантичний простір – це текстове поле, у якому формується результат осмислення та розуміння тексту загалом [1, 51]. Отже, семантичний простір тексту – це ментальне утворення, у формуванні якого бере участь літературний твір, який обумовлений інтенцією автора, має набір лексичних знаків (від слова до складного синтаксичного цілого; це віртуальний простір) та інтерпретується читачем у процесі його сприйняття (актуальний простір).

У семантичному просторі художнього тексту зміст його з денотативно-референційною основою співвідноситься зі смыслом тексту, який є інтерпретаційним компонентом семантичного простору та його концептуальною направленістю. Таким чином, у семантичному просторі ми виділяємо наявність експліцитних та імпліцитних смислів, які у свою чергу дають можливість виокремити три найважливіші семантичні сфери – концептуальну, денотативну та емотивну [1, 55].

Концептуальний простір тексту базується на основі зближення, злиття загальних ознак концептів, які виражені на поверховому рівні художнього тексту словами та реченнями однієї семантичної області; це обумовлює певну цільність концептосфери тексту. Ключовий концепт художнього твору представлений індивідуально-авторською картиною художнього світу. Кожен художній текст має певну концептуалізацію світу. Для того, щоб проаналізувати художній текст у рамках концептуального аналізу, перш за все потрібно віднайти ключові слова та базові концепти тексту та описати їх концептуальний простір; у такий спосіб ми моделюємо структуру концептосфери художнього тексту і виділяємо в ній ядро, приядерні та периферійні зони.

Денотативний простір художнього тексту має на меті виявлення відображеного у ньому об'єктивного світу. Основні компоненти цього простору – денотат, ситуація та пропозиція, оскільки вся сукупність денотатів, що формуються в мисленні, являє собою динамічну модель ситуації, що описується в тексті. Поняття пропозиції, запропоноване Т. А. ван Дейком [3], представлено ситуаційними моделями і є частиною ієрархічної макроструктури тексту. Денотативний простір має референційну форму і співвідноситься з конкретними персонажами. Аналіз цього простору потрібно починати з визначення його глобальної ситуації, тобто основної теми літературного твору, наступним етапом виділяють макропропозиції, які відображають макроситуації.

Ще один опис денотативного простору тексту ґрунтується на виявленні сітки денотатів та співставлення цієї сітки з фоновим знанням, яке існує в того, хто сприймає текст. Зокрема, Л. А. Черняхівська (1983) виділила в тексті три типи елементів певного складу, які є взаємопов'язаними та ієрархічними один щодо одного: 1) елементарні смислові частки, які складаються з імені предмету, інформації про наявність цього предмету в екстралінгвістичній реальності; оцінки ступеня реальності його існування; часові та просторові характеристики предмета; 2) ускладнені смислові одиниці; 3) ускладнені смислові одиниці більш високого рівня, які виникають у результаті входження однієї смислової одиниці в іншу; найбільшою смисловою одиницею є цілий текст [8]. Таким чином, денотативна структура тексту описує змістовий аспект семантичного простору тексту.

Емотивний простір художнього тексту нерозривно пов'язаний з образом автора та персонажа, які є його центральними фігурами. Емотивний простір передбачає інтерпретацію світу людських емоцій та переживань (рівень персонажа) й оцінку цього світу з позиції автора. У породженні цього простору важливу роль відіграють ключові текстові слова, які несуть певну емотивну конотацію.

Текст, який є структурно організованим явищем і в плані змісту, і в плані виразу, поділяється на фразові єдності чи фразові ансамблі (термін В.А. Бухбіндера), які у відповідь діляться на окремі фрази, з'єднані міжфразовими зв'язками. Ці міжфразові зв'язки (лексико-семантичні, ритміко-інтонаційні та граматичні), накладаючись одне на одного, утворюють у тексті зони ущільнення та зони розрідження. Зонами ущільнення вважаються найбільш інформативні ділянки тексту; зони розрідження сигналізують про спад певної інформаційного навантаження і збігаються з межами фразових єдностей чи ансамблів у тексті [2, 32].

У працях О. М. Мороховського зазначено, що кожен текст, незалежно від його типу, представлений комунікативними блоками, які пов'язані між собою синтагматичними відношеннями та мають різні функції один щодо одного та щодо усього тексту загалом [4, 197]. Комунікативні блоки бувають двох основних типів: текстоутворювальні або основні та текстооформлювальні. Основні комунікативні блоки є носіями денотативної інформації у тексті; у художньому тексті ці блоки представлені фабульними фрагментами тексту: експозицією, зав'язкою, кульмінацією та розв'язкою. Текстооформлювальні блоки, які несуть додаткову інформацію, поділяються на інтродуктивні (ввідні), інферативні та зв'язні блоки. Увідні блоки забезпечують фон для сприйняття основної інформації, закладеної у тексті та допомагають підготувати читача до сприйняття цієї інформації. Ці блоки традиційно асоціюються з експозицією в художньому тексті. Інферативні чи заключні комунікативні блоки узагальнюють основну інформацію та підводять читача до нижньої межі тексту. Одна з основних його функцій – волюнтативна, тобто функція впливу на емоційний і/чи фізичний

стан читача. Зв'язні комунікативні блоки мають нефіксовану позицію в тексті; їхнє головне завдання – забезпечити зв'язок окремих фрагментів тексту між собою [5, 198–199].

У семантичній структурі тексту також можна виділити номінативні ланцюжки, що утворюються за допомогою слів та словосполучень у вертикальній моделі породження тексту. А. І. Домашнев зазначає, що поняття «номінативні ланцюжки» вживається більше у працях російських вчених, тоді як у працях німецьких учених поширений інший термін – «топікові ланцюжки». На основі цих ланцюжків відбувається «топікалізація», тобто семантична організація тексту. У кожному тексті, й художньому зокрема, існує декілька номінативних ланцюжків на основі різнооб'єктних номінацій, сукупність цих ланцюжків створює так звану ізотопію тексту [5, 36].

Аналізуючи сказане, підсумовуємо, що семантичний рівень опису тексту базується на структурі різних типів інформації, яка знаходиться у тексті, а також організовується взаємодією двох основних структур – денотативною (змістовою) та концептуальною (сисловою). Виділення концептуально значимого смислу ґрунтується на уявленні про конкретну денотативну структуру тексту, об'єднану модальною оболонкою.

Об'єднаємо всі методи аналізу семантичного простору тексту та відобразимо їх у дії на прикладі оповідання О. Генрі «A service of love», що в перекладі на українську мову звучить як «Жертви любові». Це історія про двох молодих людей – хлопця та дівчини на ім'я Джо Лерребі та Делія Керузерс, які, зустрівшись, покохали одне одного та одружилися. Молоді були дуже щасливими, доки мали гроші. Джо вивчав живопис у відомого майстра, а Делія брала уроки музики у славетного композитора. Та, коли закінчилися гроші, молоді люди вирішили не засмучуватися, адже якщо любиш мистецтво, ніякі жертви не здаються надто великими. Вони вирішили, що краще ошукати одне одного та влаштуватися на прийнятні роботи – усе заради великого мистецтва. Врешті-решт, обоє дізналася, що Делія, замість того, щоб давати уроки музики дочці генерала, працює у пральні, а Джо, замість того, щоб продавати картини, працює кочегаром у тій самій пральні.

Основний концепт цього твору ґрунтується на фразі «*When one loves Art no service seems too hard*», яка повторюється декілька разів протягом усього твору й виноситься також у сильні позиції оповідання – на початок, середину та кінець. Цікаво, що слова «*Art*» та «*Music*» здебільшого пишуться з великої букви, що підкреслює намір автора показати важливість їхніх значень для персонажів твору, а також сприяє посиленню впливу цих слів і на читача, і на самих персонажів твору, які заради мистецтва готові на все. Ключові слова цього твору *love, Art, service, happy, music, lessons*, пронизуючи весь твір, формують центральну зону концептосфери «мистецтво». Концепт мистецтво має завжди різний відтінок – *pictorial Art; their Art; Art flagged; Art is an engaging mistress*. Ядром цього концепту є когнітивно-пропозиційна структура: суб'єкт мистецтва – предикат мистецтва – причина/джерело мистецтва. Суб'єктом мистецтва в цьому творі виступає молода подружня пара Джо та Делія; позиція предиката мистецтва реалізовується через ключові фрази-носії ідеї мистецтва: *when one loves Art no service seems too hard; and they were happy, for they had their Art; the privilege of living in a flat with your Art and your Delia; Art is engaging mistress*. Цікавими постатями в цьому творі виступають «*purchaser from Peoria*» та «*General Pinkney*», які водночас є «*both creations of the same Art*» та вигаданою роботою головних героїв. Джерелом мистецтва або ж причиною виникнення в новелі цього концепту вважають кохання, яке об'єднало двох молодих людей та надихнуло їх жити разом й займатися улюбленою справою – мистецтвом. Периферію ядра (ближню та дальню) формують різні суб'єктні емоційно-оцінні слова та вирази, які у відповідь створюють систему образів любові та «жертв мистецтва».

Аналізуючи денотативний простір новели О. Генрі «A service of love», звертаємо увагу, перш за все, на заголовок тексту, оскільки в денотативному просторі він репрезентує глобальну ситуацію чи основну тему твору. У заголовку містяться не лише ключові слова *service* та *love*, він також вказує на основну проблемну ідею твору.

Основну ідею твору представлено глобальною ситуацією, яка є організаційною структурою та визначає кількість учасників, пов'язаних певними стосунками. У новелі «A service of love» глобальна ситуація формується з двох макроситуацій, учасниками яких є головні герої. Перша макроситуація відображає життя та стосунки Джо та Делії, пов'язані коханням між собою, спільною любов'ю до мистецтва та готовністю пожити заради нього; друга макроситуація відображає уявне життя двох головних героїв – уявну роботу Джо: людина, що продає картини містичному «*purchaser from*

Peoria», та уявну роботу Делії – викладача музики у «General Pinkney». Оскільки макроситуації репрезентуються макропропозиціями, то в кожній з виокремлених нами макроситуацій ми можемо виділити макропропозиції. У першій макроситуації (життя та стосунки Джо та Делії) виділяються дві макропропозиції, представлені оповіддю про їхнє життя до знайомства одне з одним, першу зустріч (*Joe Larrabee came out of the post-oak flats ... At twenty he left for new York... <...>. Delia Caruthers did things in six octaves so promisingly in a pine-tree village... <...> Joe and Delia met in an atelier... <...>*) та оповіддю про їхнє сімейне життя (*Mr. and Mrs. Larrabee began house keeping a flat... <...> They were happy as long as their money lasted...*).

Друга макроситуація (уявне життя двох головних героїв) також репрезентована двома макропропозиціями – «робота Делії (викладач музики в уявного генерала Пінкні) та «уявний покупець картини Джо – чоловік з Пеорії». Третя макропропозиція – «викриття обману»: Джо та Делія, розмовляючи, розкривають очі на справжню роботу одне одного («*I couldn't get any pupils... <...> and I got a place ironing shirts... <...>. I think I did very well to make up General Pinkney... <...> I've been firing the engine in that laundry for the last two weeks... <...> My purchaser from Peoria and General Pinkney are both creations of the same art – but you wouldn't call it either painting or music...»). Усі виділені в тексті макропропозиції не лише беруть участь у розкритті глобальної ситуації новели «Жертви любові», але й пов'язані логіко-семантичними відношеннями, які є базисними для організації денотативної структури новели.*

Емотивний простір новели О. Генрі «Жертви любові» породжується усіма ключовими словами, які несуть певну емоційну конотацію, тобто передають настрої та переживання головних героїв, а також допомагають читачеві сформувати у своїй уяві образ автора та персонажів, яких він показує (*Joe and Delia became enamoured one of the other and in a short time were married – for (see above) when one loves one's Art no service seems too hard... <...> And they both laughed, and Joe began: «When one loves one's Art no service seems – «But Delia stopped him with her hand on his lips. «No», she said just «When one loves»).*

Використовуючи методику О. М. Мороховського, у цій новелі ми можемо виділити кілька комунікативних блоків. Інтродуктивний блок представлений заголовком «A service of love», що належить до сильної позиції тексту, та експозицією тексту, яка вказує нам на місце, час, учасників подій та характер розповіді (*When one loves one's Art no service seems too hard. This is our premise. This story shall draw a conclusion ... <...> Joe Larrabee came out of the post-oak flats of the Middle West pulsing with a genius for pictorial art ... <...> Delia Caruthers did things so promisingly in a pine-tree village in the South... <...>*). В основному комунікативному блоці виділяємо зав'язку (одруження Джо та Делії та спільне сімейне життя), кульмінацію (викриття уявної роботи) та розв'язку, що виявилася щасливою для двох молодих людей, які, кохаючи одне одного, принесли себе у жертву заради високого мистецтва.

У тексті також виокремлюємо два номінативних ланцюжки – один із них пов'язаний із життям молодої подружньої пари. Цей топіковий або ж номінативний ланцюжок не є досить насиченим, він представлений здебільшого оповіддю автора про майбутнє життя Джо та Делії, їхні мрії стосовно роботи та їхньої любові до великої музи – мистецтва. Другий номінативний ланцюжок пов'язаний з темою їхньої уявної роботи. Він є досить насиченим, є «зоною ущільнення» інформації. Цей блок зображено діалогічно – розмовами Джо та Делії про уявну роботу та вихвалянням одне перед одним стосовно успіхів на роботі. Зазначений номінативний ланцюжок пронизує увесь твір, аж до кульмінації та розв'язки подій у новелі, коли Джо та Делія нарешті зізнаються одне одному про справжній заробіток грошей («*What have you been doing for the last two weeks, Dele» he asked. She braved for a moment or two with an eye full of love and stubbornness, and murmured a phrase ... <...> «I couldn't find any pupils», she confessed. «And I couldn't bear to have you to give up your lessons; and I got a place ironing shirts <...>. And if I hadn't got the work you mightn't have sold your sketches to that man from Peoria». «He wasn't from Peoria,» said Joe slowly).*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ілюстрований приклад новели О. Генрі свідчить про використання різних методик аналізу та інтерпретування художнього тексту. Розглядаючи набір основних ключових слів художнього твору, можна змодельовати основний концепт твору в семантичному просторі художнього тексту та його основних структурах – денотативній (змістовій), концептуальній (смысловій) та емотивній. Вважаємо, що подальші дослідження у цій галузі є перспективними та сприятимуть розвитку лінгвістики тексту.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : учебник; практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – М. : Флинта, 2005. – 496 с.
2. Бухбиндер В. А. О некоторых теоретических и прикладных аспектах лингвистики текста / В. А. Бухбиндер // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам : сб. научн. статей. – Киев : Вища школа, 1978. – С. 30–38.
3. Генрі О. Оповідання = Short stories: / О. Генрі; худож.-оформ. Б. П. Бублик, С. І. Правдюк. – Харків : Фоліо, 2011. – 223 с. – Англ. і укр. мовами. – (Видання з паралельним текстом).
4. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – Б. : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.
5. Домашнев А. И. Интерпретация художественного текста : нем. яз. : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / А. И. Домашнев, И. П. Шишкина, Е. А. Гончарова. – М. : Просвещение, 1989. – 208 с.
6. Стилистика английского языка / О. М. Мороховский и др. – К. : Вища школа, 1991. – 247 с.
7. Теория текста [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/260261/read/> [Ю.Н. Земская и др. – М. : Флинта, Наука, 2010. –
8. Черняховская Л. А. Смысловая структура текста и её границы / Л. А. Черняховская // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 117–127.

Статтю подано до редколегії
16.03.2012 р.

УДК 811.111'42:32

Є. О. Дуйко – асистент кафедри теорії та практики
перекладу Запорізького національного технічного
університету

Національна ідентичність та її складники в сучасному англомовному дискурсі політичних діячів США

*Роботу виконано на кафедрі теорії та практики
перекладу ЗНТУ*

У статті розглянуто поняття національної ідентичності та компоненти її структури, що є релевантними для дослідження особливостей її конструювання в дискурсі політиків США.

Ключові слова: дискурс, етноцентризм, етнічна установка, національна ідентичність, стереотип.

Дуйко Е. А. Национальная идентичность и её компоненты в современном англоязычном дискурсе политических деятелей США. В статье рассматривается понятие национальной идентичности и компоненты её структуры, которые являются релевантными для исследования особенностей её конструирования в дискурсе политиков США.

Ключевые слова: дискурс, этноцентризм, этническая установка, национальная идентичность, стереотип.

Diuko E. A. National Identity and its Components in Modern English Discourse of the USA Politicians. The article researches the notion of national identity and its components that are relevant in studying national identity construction in the discourse of American politicians.

Key words: discourse, ethnocentrism, ethnic attitude, national identity, stereotype.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема національної ідентифікації особистості в сучасному мультикультурному та багатонаціональному світі набуває особливої актуальності у зв'язку з процесами соціокультурного становлення, перерозподілу територій та боротьби країн за незалежність тощо. Питання національної ідентичності неодноразово вивчалось соціологами [4; 8; 15; 19], психологами [6; 13; 17] та політологами [3; 11]. Цю проблему досліджують також і лінгвісти [10; 14; 21], які визначають особливості конструювання та актуалізації цього явища в різних видах дискурсу.